

Státní okresní archiv Cheb

Cech provazníků, sedlářů, řemenářů a sklenářů Aš

1653–1859

Inventář

EL NAD č.: 1544

AP č.: 1573

PhDr. Jana Kolouchová

Cheb 2015

Obsah

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	5
III. Archivní charakteristika archivního fondu	5
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	7
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení pomůcky	7
Seznam použitých pramenů a literatury	8

Přílohy:

Příloha č. 1: Seznam použitých zkratk	9
Inventární seznam	10

I. Vývoj původce archiválií

S rozvojem řemeslné výroby ve městech jsou spjaty i počátky bratrstev a cechů.¹ Nejenže měly působnost z hlediska spolčování, ale také sehrály svou úlohu v otázce sociální a náboženské. Charakter bratrských sdružení se postupně rozšířil o vlastní hospodářské zájmy jednotlivých řemesel a od 14. století vznikaly první cechovní organizace, jejichž vrchol nastal v 15. a 16. století.² Ke slučování se městských řemeslníků v rámci jednoho nebo více výrobních oborů docházelo pod heslem „Amor et paritas.“³

Cechovní organizace měly svoji pevně stanovenou hierarchii. V jejich čelech stáli cechmistři spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Jejich volba musela být potvrzena městskou radou nebo vrchností. Cechmistr měl výkonnou a soudní moc a v prvé řadě dbal na dodržování statutárních stanov.⁴ Statuta neboli artikule určovala pravidla fungování cechu, obsahovala normy pro provoz a zachování kvality výrobků, pro přijímání členů, vzdělávání řemeslnických učňů a reflektovala i zásady dobrých mravů. Obvykle byla uložena v pokladnici spolu s privilegii, pečetidly a ostatními písemnostmi, ale také s cechovním majetkem.⁵

Cechy dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin, kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy tovaryšů, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly nekalou soutěž a kontrolovaly přijímání nových mistrů. Starobylé zvyklosti a vnitřní uspořádání přísně dodržovaly.⁶

Důležitou osobou pro zřízení a chod cechu byl tzv. „obman.“⁷ Zatímco například v Chebu a jiných městech docházelo ke komunikaci mezi cechy a městskou radou, situace v ašské oblasti byla poněkud jiná. Odlišnost byla dána držbou panství. Cechy zde byly podřízeny přímo vrchnosti v podobě významného rodu Zedtwitzů. Jejich držba územně

¹ Bratrstvo je chápáno ve smyslu dobrovolné organizace řemeslníků, zakládané původně z náboženských důvodů, cechem se rozumí řemeslnická korporace, jejíž členové museli být všichni příslušníky řemesla. Blíže SCHULZ, Knut. *Handwerk, Zünfte und Gewerbe. Mittelalter und Renaissance*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2010, s. 57.

² SIEGL, Karl. *Alt-Egerer Zunftleben*. Eger : J. Kobrtsch & Gschihay, 1916, s. 5.

³ Tj. Láska a rovnost.

⁴ PÁTROVÁ, Karin. *Řemeslnické cechy v Brandýse nad Labem : polovina 16. – polovina 19. století*. Stará Boleslav : Oblastní muzeum Praha – východ v Brandýse nad Labem, 2010, s. 5.

⁵ SCHULZ, K. *Handwerk*. s. 57–60.

⁶ Srov. SIEGL, K. *Alt-Egerer Zunftleben*. s. 13–15.

⁷ „Obman“ je doložen i na území Chebska, kde v době jagellonské byl z řad tzv. vnitřní rady volen radní, který reguloval veškerou produkci v rámci svěřeného oboru. Pobíral část příjmů cechovního mistra formou pravidelného platu. Podléhali mu tzv. „přísežní mistři“ (Geschworene Meister), jejichž počet kolísal od dvou do čtyř a byli pravidelně každý rok obměňováni. Blíže HALLA, Karel a kol. *Umění gotiky na Chebsku*. Cheb : Galerie výtvarného umění v Chebu, 2009, s. 113.

spadala do hranic ašského výběžku, který současně tvořil i geografický rámec působnosti cechovní soustavy. Centrem řemeslné výroby byla sice Aš, ale ta pod sebou sdružovala i další místa, jako jsou např. Hranice, Podhradí, Krásná, atd.⁸

Společný cech provazníků, sedlářů, řemenářů a sklenářů měl své logické opodstatnění. Řemesla, která měla jen nepatrný počet členů, náležela buď k řemeslům v jiných městech, nebo se sdružovala i v nesourodá uskupení.

Sklenáři byli původně řemeslníci vyrábějící nebo upravující sklo či na něj malující, nebo prodávající skleněných výrobků. Následně toto označení příslušelo pouze těm, kdo upravovali ploché sklo a zasklívali okna. Umělecký základ řemesla dokládá i to, že již od roku 1348 byli součástí organizace malířů. Počet sklenářů nebyl nikdy vysoký. Ve větších městech se nacházeli jednotlivci, ale nebývalo zvykem, aby se sdružovalo více mistrů dohromady.⁹ Právě proto bylo spojení s jinými řemesly existenčně nutné, i přestože se jednalo o jiné zaměření výroby.

Provazníci vyráběli konopné provazy a lana. Jejich zařazení v rámci výroby je poněkud složitější, nicméně nejbližší mají k textilním odvětvím, jelikož zpracovávají rostlinný materiál. Jejich počet také nebyl vysoký. V žádném případě nelze tvrdit, že by všechna města a vesnice měla své zástupce tohoto řemesla.¹⁰

Řemenáři a sedláři náleželi ke kožedělnému řemeslu. Kůži vydělávali buď sami, nebo ji brali hotovou od koželuhů a jirchářů. Řemenáři z ní dělali řemeny a sedláři nejen sedla, ale také chomouty, potahovali kůží židle, truhlice, vozy a kočáry. Velmi podobné zaměření měli uzdaři, kteří vyráběli uzdy, třmeny a popruhy. Blízkost těchto řemeslných odvětví často vedla k hádkám a sporům. Z této trojice bývají řemenáři označováni jako nejslabší řemeslo, kteří často mizeli, jelikož jejich práci zastal uzdař, švec i koželuh. Nejlépe se vedlo sedlářům.¹¹

Nejstarší záznam o ašském společném cechu pochází z 28. května roku 1799, kdy byl před otevřenou truhlou přijat za učně Friedrich Gottlob Kühn, syn mistra Heinricha Kühna z Adorfu. Tohoto aktu se zúčastnili mistr uzdař Erhard Traugott Zirkler a dále Johann Gottfried Adler, Johan Adam Geyer a Johannes Meyer ml. Roku 1819 působili v rámci cechu mistři Christoph Fleissner, Johann Lorenz Fleissner, Johann Gottfried Adler či Wolfgang Simon Hollerung.

⁸ ALBERTI, Karl. *Beiträge zur Geschichte der Stadt Asch und des Ascher Bezirkes* IV. Asch : Selbstverlag, 1940, s. 677.

⁹ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách 1526–1620*, Praha 1909, s. 523–525.

¹⁰ TAMTÉŽ, s. 572.

¹¹ Z. WINTER, *Řemeslnictvo*, s. 594–596.

Stejně jako u ostatních řemesel bránilo dalšímu vývoji cechu provazníků, sedlářů, řemenářů a sklenářů jeho konzervativní uspořádání. Rozsudek zániku výše nastíněné cechovní soustavy učinil František Josef I. svým císařským patentem č. 227, jímž dne 20. prosince 1859 vydal Živnostenský řád platný od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu. Všechny dosud platné předpisy o nabývání živnostenských, továrních a obchodních oprávnění, dále i všechny starší a s tímto živnostenským řádem neslučitelné předpisy byly prohlášeny za zrušené. Cechy byly zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na jejich činnost a tradice.¹²

Cech provazníků, sedlářů, řemenářů a sklenářů v Aši jistě působil ještě 24. ledna 1859, kdy byl učiněn zápis o přijmutí Christiana Seidla, syna Jakoba Seidla do tovaryšského učení. Kdy přesně ukončil ašský cech provazníků, sedlářů, řemenářů a sklenářů svou činnost, nebylo možné určit. Sedláři od roku 1886 koexistovali společně s kožešníky, koželuhy, tapetaři, kloboučníky, holiči a kadeřníky, provazníky, kartáčníky, rukavičkáři a punčocháři.¹³

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

Dle záznamů v přírůstkové knize byly dne 29. června 1960 předány do archivu dokumenty MNV Aš. Jednalo se o 241 balíků z let 1945–1955 bez bližšího označení obsahu spisů a byly zaevidovány pod č. př. 114. O nakládání s dokumenty u původce či jejich uložení před převzetím do archivu se nedochovaly žádné písemné informace.

Úřední knihy vzniklé z činnosti cechu provazníků, sedlářů, řemenářů a sklenářů v Aši mají zachovalou předchozí signaturu. Ta však nevznikla u původce fondu, nýbrž v pozdější době. V prvním případě se jedná o 491 H, 221 a ve druhém 350 H, 107 G. Ztráty, zničení nebo poškození dokumentů před převzetím do archivu nejsou doložené, nicméně jsou zřejmé.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Archivní fond Cech provazníků, sedlářů, řemenářů a sklenářů Aš je torzovitého charakteru a obsahuje archiválie z let 1653–1859.

¹² PÁTROVÁ, K. *Řemeslnické cechy*, s. 11.

¹³ SOKA Cheb, *Společenstvo řemeslníků Aš*, EL NAD 249.

Po převzetí dokumentů MNV Aš do archivu došlo k vyřídění cizích původců, a tak byl vyřazen i archivní fond Cechy Aš (EL NAD 243). Při zpracování archivního fondu Cechy Aš roku 2011 bylo rozhodnuto o novém přerozdělení podle původců na jednotlivé cechy či sdružení cechů. Písemnosti vzniklé z činnosti cechu provazníků, sedlářů, řemenářů a sklenářů byly převedeny do nově vzniklého fondu Cech provazníků, sedlářů, řemenářů a sklenářů Aš (EL NAD 1544), Úřední záznam č. 138/2011 ze dne 29. listopadu 2011, č. j. SOAP/020-0715/2011. Jednalo se o dvě úřední knihy (0,05 bm) a jeden balík (0,01 bm).

K archivnímu fondu cechu provazníků, sedlářů, řemenářů a sklenářů nebyl v minulosti vytvořen inventární soupis. Údaje bylo však možné zjistit z inventáře fondu Cechy Aš (EL NAD 243) pořázeného již roku 1964 Fr. Veselým, L. Hudlickou a J. Slavíkem. Jmenovaný soupis byl ale plný chyb a nepřesností. Kniha zápisů cechu z let 1653–1859 byla původně určena léty 1657–1831. Tato úřední kniha byla také mylně označena jako Kniha zápisů cechu koželuhů, puškařů, sklenářů, truhlářů a zámečnicků. Agenda těchto řemesel se v úřední knize nachází, ale převážná část zápisů se vztahuje ke společnému cechu provazníků, sedlářů, řemenářů a sklenářů. Z uvedeného důvodu byla kniha zařazena do nově vzniklého fondu Cech provazníků, sedlářů, řemenářů a sklenářů Aš. U tohoto původce byly zápisy také ukončeny. Datace druhé Knihy zápisů cechu (inv. č. 2) byla sice v pořádku, ale pojmenování reflektovalo pouze cech provazníků. Spisový materiál nebyl nikterak označen a signován, byl pouze volně vložen v kar 3. Z výše uvedených důvodů bylo tedy roku 2011 přistoupeno k novému zpracování.

V archivním fondu Cech provazníků, sedlářů, řemenářů a sklenářů Aš byly archiválie rozdělené na úřední knihy a spisy. Jednotlivé věcné skupiny byly uspořádány chronologicky. Úřední knihy se dochovaly dvě. Obě jsou věnovány osobám působícím uvnitř cechu. Největší díl zastávají zápisy o přijímaných učních a tovaryších a nové jmenování mistrů s odkazem na vykonání mistrovského díla.

Spisový materiál je věnován také osobám působícím uvnitř cechu, ale v tomto případě se jedná o jmenný seznam mistrů z roku 1851.

Při zpracování nebyly vyřazeny žádné jednotliviny nearchivní povahy ani archiválie z důvodu přehodnocení významu. Rozsah archivního fondu po zpracování činí 0,06 bm a tvoří jej tři inventární čísla.

Po jazykové stránce je archivní fond zcela německý. Fyzický stav je převážně dobrý. Pouze starší úřední kniha z let 1653–1859 (inv. č. 1) je poškozená prachem a chybí jí vazba.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Inventarizovaný archivní fond se zachoval pouze torzovitě a poskytuje informace převážně o osobách pracujících v rámci cechu. Na základě zápisů o členech cechu je možné interpretovat a dohledat dědickou praxi ve smyslu přesunu profese z otce na syna. Jelikož se dochovaly záznamy o přijímaných učních a tovaryších a o nově jmenovaných mistrech, lze postupovat tímto způsobem napříč celými generacemi.

K hlubšímu studiu dějin cechu provazníků, sedlářů, řemenářů a sklenářů v Aši bude potřeba využít i archiválie uložené v dalších archivních fondech. Ve správě SOkA Cheb se nachází také fond Společenstvo řemeslníků Aš (EL NAD 249). Pro získání komplexního pohledu na problematiku by bylo zapotřebí nahlédnout také do fondu Archiv města Aš (EL NAD 252).

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Ve Státním okresním archivu Cheb archivní fond Cech provazníků, sedlářů, řemenářů a sklenářů Aš uspořádala a archivní pomůcku v září až prosinci 2011 sestavila Jana Kolouchová.

Cheb, 14. ledna 2015

PhDr. Jana Kolouchová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

SOKA Cheb, *Archiv města Aš*, EL NAD 252.

SOKA Cheb, *Společenstvo řemeslníků Aš*, EL NAD 249.

Literatura

ALBERTI, Karl. *Beiträge zur Geschichte der Stadt Asch und des Ascher Bezirkes IV*. Asch : Selbstverlag, 1940.

HALLA, Karel a kol. *Umění gotiky na Chebsku*. Cheb : Galerie výtvarného umění v Chebu, 2009.

PÁTROVÁ, Karin. *Řemeslnické cechy v Brandýse nad Labem : polovina 16. – poloviny 19. století*. Stará Boleslav : Oblastní muzeum Praha – východ v Brandýse nad Labem, 2010.

SEDLÁK, Vladimír. O ceších a jejich archivech. *Archivní příručka: sborník přednášek o archivní praxi*, 1948, s. 197–223.

SCHMIDT, Georg. *Zunftordnung der Leinenweber in Neumarkt (1662)*. *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, 1913, s. 383–392.

SCHULZ, Knut. *Handwerk, Zünfte und Gewerbe. Mittelalter und Renaissance*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2010.

SIEGL, Karl. *Alt-Egerer Zunftleben*. Eger : J. Kobrtsch & Gschihay, 1916.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*. Praha : Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

Příloha č. 1

Seznam použitých zkratk

bm	běžný metr
č. j.	číslo jednací
č. př.	číslo přírůstkové
EL NAD	evidenční list Národního archivního dědictví
fas	fascikly
MNV	místní národní výbor
SOkA	Státní okresní archiv
ukn	úřední knihy

Inventární seznam

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
---------	-------	---------------	----------------

I. KNIHY

1	<p>Kniha zápisů cechu bednářů, koželuhů, zámečníků, truhlářů, puškařů, provazníků, sedlářů, řemenářů a sklenářů
(Anno 1652 dem 18 July)
– zápisy o nově jmenovaných mistrech s odkazem na vykonání mistrovského díla 1657–1803
– vyučení učňů 1846, 1859   Něm., 19,5 x 31,5 cm, torza kožených řemínek;
poškozena prachem, vazba chybí
Předchozí sign.: 350 H, 107 G</p>	1653–1859	ukn 1
2	<p>Kniha zápisů cechu provazníků, sedlářů, řemenářů a sklenářů
(Handwerks Protokoll der Seiler im Markt Asch de An. 1810)
– zápisy o přijímaných učních a tovaryších
– zápisy o nově jmenovaných mistrech s odkazem na vykonání mistrovského díla   Něm., 17 x 20 cm, vazba z lepenky, hřbet a rohy kožené, torza kožených řemínek
Předchozí sign.: 491 H, 221</p>	1810–1859	ukn 2

II. SPISY

3	Jmenný seznam mistrů cechu	1851	fas 1

Název archivní pomůcky: Cech provazníků, sedlářů, řemenářů a sklenářů Aš

Značka archivního fondu: Cech provazníků, sedlářů, řemenářů a sklenářů Aš

Časový rozsah: 1653–1859

Počet evidenčních jednotek: 3 (2 úřední knihy a 1 fascikl)

Počet inventárních jednotek: 3

Rozsah v bm: 0,06 (úřední knihy – 0,05 bm, fascikl – 0,01 bm)

Stav ke dni: 14. 1. 2015

Zpracovatel archivního fondu: PhDr. Jana Kolouchová

Zpracovatel archivní pomůcky: PhDr. Jana Kolouchová

Počet stran: 12

Počet exemplářů: 5

Schválil: Mgr. Karel Halla
dne 14. 1. 2015–čj. SOAP/020-0043/2015